

ՕՐԵՆՔ

Լույս է տեսնում
2000 թ-ից

ՀՈՒԼԻՍ, 2010 Թ.

ԵՎ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

N 7 (177)

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

INTERNATIONAL JURIDICAL SCIENTIFIC JOURNAL

2010-ին լրանում է

«Օրենք եվ իրականություն»

հանդեսի հիմնադրման 10 տարին

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿՅԱՆՔԻ ԴԻՆԱՄԻԿ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ

ԵՎ ՀԱՎԱՍՏԱՐԱԿՇՈՄԱՆ ԵՐԱՇԽԱՎՈՐԸ

Հոբելյանական հանդիսավոր նիստ՝

Նվիրված ՀՀ Սահմանադրության ընդունման 15-ամյակին

Մեր ժողովրդի պատմական ճակատագրում «Սահմանադրություն» երևույթն ունեցել է հիմնաքարային նշանակություն, օրենքն ու իրավունքը բախտորոշ դեր են կատարել մեր լինելության ու ինքնության պահպանման գործում:

Հայաստանի համար այսօր էլ առանցքային խնդիր է իրավունքի գերակայության համար կայուն երաշխիքներ ապահովելը: Սահմանադրական տեքստային լուծումները, դրանց բովանդակային զարգացումները դեռևս բավարար չեն, անհրաժեշտ է հաղթահարել այդ լուծումների ու իրական կյանքի միջև եղած անջրպետը, որը մեր պետության օրակարգային կարևոր խնդիրներից մեկն է:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 15-ամյակին նվիրված հորեյանական միստի ժամանակ այս անհրաժեշտության մասին բարձրաձայնեց ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահ Գագիկ Հարությունյանը:

Այլ Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնում անցկացված տոնական երեկոյին ներկա էին ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանը, Ամենայն հայոց կաթողիկոս, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ-ն, Ազգային ժողովի նախագահ Հովիկ Աբրահամյանը, վարչապետ Տիգրան Սարգսյանը, ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորներ, կառավարության անդամներ, ՍԴ անդամներ, քաղաքական, հասարակական ու մշակութային գործիչներ:

Պետություն
և իրավունք

Սևակ ՀԱԿՈՒՅԱՆ

ԼՂՀ գլխավոր դատախազի
տեղակալ, իրավաբանական
գիտությունների թեկնածու,
արդարադատության երրորդ
դասի պետական
խորհրդական

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՏ ԼՂՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՊԱՐԱՏԻ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ԵՎ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՄԿՋԲՈՒՆՔ

Պատմությունը պետություններին մշտապես մատուցում է հիմնախնդիրների կապված նրանց գոյատևման և աշխարհում արժանի տեղ նվաճելու հետ: Այդ իսկ պատճառով յուրաքանչյուր պետություն հոգ է տանում իր անվտանգության և պաշտպանության մասին:

Կոնկրետ պետության առանձնահատուկ պայմանները և նրան սպառնացող լրացուցիչ վտանգները բարձրացնում են նոր մարտահրավերներ, որոնց իմաստավորումը գիտության առաջնահերթ խնդիրներից է: Յուրաքանչյուր երկրի պետական կառուցակարգի կազմակերպման և գործունեության հիմքում ընկած սկզբունքներն ունեն օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոններով պայմանավորվածություն: Անշուշտ, արդի ժողովրդական, սոցիալական և իրավական պետության մոդելը նպաստում է պետության կառուցակարգի սկզբունքների համաձայնականացմանը, սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ կոնկրետ պետության կոնկրետ պայմանները կարող են պատճառավորել սկզբունքների շրջանակի վերանայման կամ լրացման հանգամանքը: Պետական կառուցակարգի կազմակերպման և գործունեության սկզբունքների համակարգում ներառված նոր սկզբունքը չպետք է հակասի համընդհանուր ճանաչում գտած սկզբունքներին, այլ միայն պետք է լրացնի դրանք՝ իր հիմքում ունեցած պատճառներով ու գործոններով պայմանավորված:

Պետականագիտական գրականության մեջ ընդունված է, որ ցանկացած պետության կառուցակարգը ոչ թե նրա մարմինների մեխանիկական միավորումն է, այլ դրանց հստակ կազմակերպված, խստիվ կարգավորված ամբողջական համակարգը, որի կազմավորումը պայմանավորված է որոշակի գործոններով: Ընդ որում, որոշ հեղինակներ, որպես պետական միասնական, ամբողջական համակարգի գործառնաբանություն և մշտական զարգացման վրա վճռապես ներգործող գործոններ, նշում են տնտեսական պայմանները, քաղաքական համակարգի ու կյանքի առանձնահատկությունները, պաշտոնական, այդ թվում՝ իրավական գաղափարախոսությունը, հասարակու-

թյան բարոյաքաղաքական և գաղափարական որակները, պետական կառուցակարգի հիմնարար սկզբունքները, հասարակության առջև կանգնած խնդիրներն ու նպատակները և այլն: Այդ գործոնների շարքում մենք կավելացնեինք նաև արդի դարաշրջանում պետության հռչակման, դրա իրավաբանական ճանաչման առանձնահատկությունները, դրանով պայմանավորված՝ պետության արտաքին քաղաքական կացությունը, ինչպես նաև պետության աշխարհաքաղաքական կացությունը: Այս վերջին երկու գործոններն էական նշանակություն ունեն Արցախի Հանրապետության՝ որպես պետության կառուցման և գործունեության համար:

Պետության անխուսափելի հատկանիշը ինքնիշխանությունն է: Արցախի՝ որպես պետության ինքնիշխանությանը և տարածքային ամբողջականությանը սպառնացող վտանգը մշտապես առկա արտաքին քաղաքական գործոն է: Հետևաբար, Արցախի հանրության և պետության առջև կանգնած գլխավոր խնդիրը երկրի պաշտպանությունն է, նրա պաշտպանունակության մշտական ամրապնդումը:

Սովորական պայմաններում ցանկացած պետություն իրականացնում է երկրի պաշտպանության գործառնություն: Սակայն ԼՂՀ արտասովոր պայմանները և նրա առջև կանգնած գերխնդիրը՝ անկախության և տարածքային ամբողջականության միջազգային իրավական երաշխիքների ստեղծումը, հրամայաբար թելադրում են պետական շինարարության հայեցակարգում կատարել էական վերադասավորում՝ չբավարարվելով սովորական պաշտպանական գործառնության իրականացմամբ:

Ազգային անվտանգության և պաշտպանության հայեցակարգերն ամենից առաջ պետք է վերաբերեն պետությանը, ներառեն նրա գոյության արտաքին և ներքին սպառնալիքները:¹ Այստեղից էլ եզրակացություն՝ որ այդ սպառնալիքները ներազդում են նաև պետության կազմակերպման և գործունեության սկզբունքների համակարգի և դրանցից ամեն մեկի բովանդակության վրա: Այդպիսի տեսական

վերադասավորման հետևանքով առաջարկվում է որպես Արցախի հանրապետության պետական ապարատի կազմակերպման և գործունեության սկզբունք ճանաչել պաշտպանունակությունը: Պաշտպանունակությունը պետական համակարգին բնորոշ որոշակի հատկություն է, ինքնապահպանման, ինքնավերարտադրման, ինքնակատարելագործման հատկություն, այլ ոչ թե «մերկ» պաշտպանվածություն: Խնդիրն այն է, որ այդ հատկությունը՝ արտակարգ, պատերազմական պայմաններում գործելու ունակությունը, դրվի սովորական իրադրությունների համար ստեղծված պետական մարմինների ու իրավական ինստիտուտների էության մեջ: Պաշտպանունակության սկզբունքը պահանջում է այնպես կառուցել ԼՂՀ պետական ապարատը, որ այն ունակ լինի արտակարգ և պատերազմական պայմաններում իրականացնել իր առջև դրված խնդիրները, արժանի հակահարված տալ հակառակորդին: Այդ ունակությունը մեքենայական հատկություն չէ, այլ պետք է դրսևորվի հատուկ պետահրավական ինստիտուտների հիմնադրմամբ և կայացմամբ, որոնք էլ, արդյունքում, պետք է կարողանան, թեկուզ ռազմական վիճակում, արագ, օպերատիվ և արդյունավետ կատարել կառավարչական բոլոր խնդիրները: Այդպիսի համակարգի ներդրումը պետական ապարատին կօժտի կայունությամբ, այսինքն՝ ընդունակությամբ՝ պահպանել իր հիմնական բնութագրերը և կատարել իր առջև դրված խնդիրները՝ անկախ տարբեր տեսակի քայքայիչ ներգործություններից:

Պաշտպանունակությունը ճանաչելով պետական ապարատի կազմակերպման և գործունեության սկզբունք՝ չի նշանակում, որ տեղի է ունեցել «պաշտպանական գործառնություն» տեսական կատեգորիայի սովորական վերանվանում: Դրանք էականորեն տարբերվում են: Պետության կամ պետական ապարատի գործառնությունը նրա գործունեության հիմնական ուղղություններն են, որ ուղղված են հասարակության պետական կառավարման նպատակների ու խնդիրների իրագործմանը: Պաշտպանական գործառնությունը պետական կառավարման նպատակներին ու խնդիրներին իրագործմանը: Պաշտպանական գործառնությունը վերածվում է ղեկավար, ելակետային դրույթի և պայմանավորում է պետական ապարատի կազմակերպումը և գործունեությունը՝ այլ սկզբունքների հետ միասին: Ընդ որում, այն համահունչ է պետական ապարատի կազմակերպման ու գործունեության այլ սկզբունքների՝ սահմանադրականության, օրինականության և այլնի հետ, որովհետև խոսքը գնում է ոչ թե ինչ-որ արտասովոր, արտակարգ երևույթի մասին, այլ ղեկավար գաղափարն իրավական միջոցներով օրենսդրության մեջ, այդ թվում՝ սահմանադրական, կենսագործման մասին, ինչը, բնականաբար, չի հակասում միջազգային իրավունքի նորմերին: Մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների պաշտպանության եվրոպական կոնվենցիան (հոդ. 15) սահմանում է, որ՝ «պատերազմի կամ այլ արտակարգ դրության ժա-

մանակ, որն սպառնում է ազգի կյանքին, ցանկացած բարձր պայմանավորվող կողմ կարող է կիրառել միջոցներ, որոնք նահանջում են սույն կոնվենցիայի պարտավորություններից միայն այն չափով, որքանով դա պահանջում է դրության սրությունը, պայմանով, որ այդպիսի միջոցները չեն համարվում անհամեմատելի՝ կողմի մյուս միջազգային պարտավորությունների հետ: Սակայն այդ դեպքում անհրաժեշտ է լրիվ ծավալով տեղեկացնել Եվրոպայի խորհրդի գլխավոր քարտուղարին մտցված միջոցների և դրանց ընդունման պատճառների մասին»:

Եթե պաշտպանունակության սկզբունքի տեսանկյունից քննարկենք և վերլուծենք ԼՂՀ Սահմանադրությունը և օրենսդրությունը, ապա կտեսնենք, որ դրանք որոշակիորեն հաշվի են առել այս սկզբունքի պահանջները, այսինքն՝ սկզբունքն, այնուամենայնիվ, իրավական ամրագրում ունի որոշակի պետաիրավական ինստիտուտներում (օրինակ՝ Հանրապետության Նախագահի ռազմական ուղորտի լիազորություններում՝ պատերազմ հայտարարելու և զինված ուժերի օգտագործման կարգում, Նախագահի և Ազգային ժողովի ընտրությունների, կառավարությանն անվտանգություն հայտնելու ինստիտուտներում և այլն): Սահմանադրության 128-րդ հոդվածի համաձայն՝ պատերազմի կամ արտակարգ դրության պայմաններում տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություն չի անցկացվում, այդ մարմինների լիազորությունների ժամկե-

տը երկարաձգվում է մինչև պատերազմի կամ արտակարգ դրության ավարտից հետո նորընտիր տեղական ինքնակառավարման մարմինների առաջին նիստը: Սակայն սահմանադրական այս նորմի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ բաց է մնացել այն դեպքը, երբ տեղական ինքնակառավարման մարմինները չեն կարող կատարել իրենց լիազորությունները, օրինակ՝ համապատասխան պաշտոնյայի զոհվելու պատճառով: Ի՞նչ է լինելու այդ դեպքում: Ակնհայտ է, որ այդ բացը պետք է ստանար իրավական կարգավորում՝ կառավարության կողմից նշանակվող լիազորների ինստիտուտի ձևով: Մյուս թերությունը, մեր կարծիքով, պատվիրակված օրենսդրության ինստիտուտի բացակայությունն է, ինչը կարելի էր պատերազմի պայմաններում վստահել Նախագահին՝ որպես պետության գլխի: Սահմանադրությունը պետք է նախատեսեր նորմ, ըստ որի՝ Ազգային ժողովը պատերազմական պայմաններում կարող է լիազորել Նախագահին ընդունել օրենքի ուժ ունեցող որոշումներ, որոնք կգործեն մինչև պատերազմի ավարտը և չեն կարող հակասել Սահմանադրությանը:

Զիսակնելով պաշտպանունակության սկզբունքի պահանջներից բխող բոլոր խնդիրների համալիր լուծումների մշակմանը և առաջարկությանը, այնուամենայնիվ, համոզված ենք, որ բերված օրինակները վկայում են, որ այդ տեսանկյունից ԼՂՀ օրենսդրությունն, իրոք, ունի որոշակի հիմնախնդիրներ, որոնք սպասում են իրենց լուծմանը: Նշանակում է՝ անհրաժեշտ է անցկացնել ողջ օրենսդրության մոնիտորինգ՝ պաշտպանունակության տեսանկյունից, որի հիմնական չափանիշները պետք է հանդիսանան հետևյալները.

- ա) իշխանության համակարգն օպտիմալ և հստակ է այնքան, որ չի առաջացնում որևէ վակուում ցանկացած իրավիճակում, այդ թվում նաև՝ պատերազմական,
- բ) իշխանական բոլոր կառույցները հստակ տիրապետում են և ընդունակ են գործելու պատերազմական պայմաններում՝ ելնելով իրենց սոցիալ-իշխանական առաքելությունից,
- գ) պետական-իշխանական համակարգը տոգորված է հայրենիքի պաշտպանության ոգով ու պատրաստակամությամբ:

¹ Ազգային անվտանգությունը պետության և նրա ժողովրդի ընդունակությունն է՝ ինքնուրույն կամ այլ բարեկամական երկրների ու ժողովուրդների հետ միասին չեզոքացնել և վերացնել իր ինքնիշխանության, տարածքային ամբողջականության, սոցիալական և տնտեսական կացութաձևին ու զարգացմանը, իր կենսագործունեությունը որոշող այլ սահմանադրական հիմունքների արտաքին ու ներքին սպառնալիքները: Ազգային անվտանգության ապահովումը համարվում է յուրաքանչյուր պետության ժողովրդի ազգային շահերի արմատական ցուցանիշը: (Международная безопасность и обороноспособность государств (понятия, определения, термины), М., 1998):